

ІТАЛІЙСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ ТА РОЛЬ ІТАЛІЇ У ВРЕГУЛЮВАННІ «ЗАМОРОЖЕНИХ КОНФЛІКТІВ» НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Стаття присвячена комплексному розгляду італійсько-російського співробітництва на пострадянському просторі в контексті стратегічних взаємодій у квадраті США – Італія – НАТО – Росія.

Ключові слова: Росія, Італія, США, Грузія, НАТО, стратегічне партнерство, енергетичний фактор, торгово-економічне співробітництво.

Статья посвящена комплексному рассмотрению итало-российского сотрудничества на постсоветском пространстве в контексте стратегических взаимодействий в квадрате США – Италия – НАТО – Россия.

Ключевые слова: Россия, Италия, США, Грузия, НАТО, стратегическое сотрудничество, энергетический фактор, торгово-экономическое сотрудничество.

The article is dedicated to comprehensive exploration of Italian-Russian cooperation in Post Soviet area within the framework of strategic interactions USA – Italy – NATO-Russia.

Key words: Russia, Italy, USA, Georgia, NATO, strategic partnership, energetic factor, trade and economic cooperation.

Предметом статті є аналіз парадигми італійсько-російського стратегічного партнерства, а також характерних рис зовнішньої політики Італії як одного з головних партнерів Російської Федерації на Євразійському просторі.

Італія традиційно посідала важливе місце у зовнішньополітичних інтересах СРСР, а потім і Російської Федерації як його міжнародно-правового наступника.

В епоху блокового протистояння лівоцентристські уряди Італійської Республіки відігравали роль своєрідного «політичного амортизатора» між європейськими країнами-членами НАТО та Москвою, подекуди відкрито критикуючи лінію західних союзників по відношенню до СРСР. У цьому контексті варто згадати особистість багаторічного Генерального секретаря Комуністичної Партії Італії П.Тол'ятті, при житті якого ця політична сила не лише набула внутрішньодержавної популярності та серйозної політичної ваги у національному парламенті, але й перетворилася на найбільшу компартію Європи, відкрито проголошуючи переваги соціалістичної моделі державного розвитку.

Після «холодної війни» в офіційних документах Італійської Республіки все частіше можна зустріти осмислення італійського внеску у світову політику як прагнення проводити не «пасивний зовнішньополітичний курс», а як політику держави, що активно слідує у фарватері НАТО та прагне закріпити за собою лідерські позиції. Хрестоматійним моментом таких змін у зовнішньополітичній ідеології можна вважати період після «холодної війни», який поставив

країну одночасно «перед обличчям нової та важкої відповідальності» [1]. Загальнотеоретичним базисом такого підходу стала концепція, представлена тодішнім міністром закордонних справ Італії Л.Діні у сенаті країни 8 червня 2000 р., згідно з якою біполярний світ змінився «світом протагоністів» [2], до яких, відповідно, відноситься й Італійська Республіка.

Аналізуючи характер італійсько-російських відносин протягом останніх кількох декад, варто відзначити збіг регіональних пріоритетів зовнішньої політики країн, а саме їх інтереси домінувати у Балканському регіоні та Центральній і Східній Європі. Ці імперативи доповнюють історичну «картину» італійської активності у Середземномор'ї та пріоритет боротьби з нелегальною міграцією [3].

На прикладі косовської кризи, аналізуючи комплексний характер відносин між РФ та Італійською Республікою, можна відстежити гнучкість та, в той же час, неоднозначність італійської зовнішньої політики у трикутнику Італія – НАТО – Росія.

Забігаючи наперед у хронологічному порядку та проводячи паралель з Іракською війною 2003 р., відзначимо, що в обох випадках італійська сторона доволі обережно висловлювалася щодо доцільності застосування збройної сили з боку НАТО проти режиму С.Мілошевича, одночасно озируючись на Москву та Вашингтон, з яким офіційний Рим пов'язує атлантичні цінності та блокові взаємні обов'язки. Італія підтримала несанкціоновану ООН інтервенцію США та союзників на Балканах 1998 р. **вже після** закінчення активної фази збройного втручання (як і у випадку з Іраком – М.Н.). До

останнього очікуючи на «успіх» будь-якої із сторін конфлікту, італійський уряд обіймав застережну позицію, на офіційному рівні наголошуючи на важливості мирного врегулювання та розв'язання конфлікту дипломатичними засобами. При цьому, з боку офіційного Риму не надходило жодної критики по відношенню до лінії союзників по НАТО. В риторичі італійських дипломатів наголошувалося лише на важливості винайдення компромісного варіанту між усіма постійними членами РБ ООН. У такий спосіб, італійський уряд не лише не зіпсував відносини ані з Москвою, ані з Вашингтоном, які, традиційно були його стратегічними партнерами, але й спромігся посісти одне з провідних місць у післявоєнному врегулюванні в регіоні. Серед іншого, щоб артикулювати такий підхід офіційного Риму, тодішній керівник зовнішньополітичного відомства Л.Діні виступив на осінній сесії Генеральної Асамблеї ООН 1999 р. із закликом запобігти «щоб жодна держава не могла відсидітися за суверенітетом кордонів, якщо там порушуються права людини» [4]. Згідно з італійською ідеологією, еволюція у світовому розвитку, яка відбулася від часу заснування ООН вимагає модернізованого тлумачення таких принципів та норм Статуту організації як «повага суверенітету держав, недоторканість кордонів, невикористання сили у врегулюванні конфліктів» [5].

Повертаючись до ролі Італії у врегулюванні Косовської кризи після повалення режиму С. Мілошевича, відзначимо задеклароване прагнення країни бути беззастережно відданою цінностям НАТО, а також її готовність і надалі брати активну участь в діях Альянсу. Така риторика повною мірою відображає тезу щодо усвідомлення Італійською Республікою самої себе в якості «протагоніста» світової політики, який проводитиме боротьбу за «універсальні цінності» [6], а не як посередньої держави. Італійці брали активну участь у миротворчих силах в Косово (KFOR), отримали власний сектор контролю в ході розподілу територій на зони відповідальності, а також, станом на весну-літо 2000 р, перетворились на самий чисельний контингент в Косово [7].

Втім, «вичікувальна позиція» офіційного Риму (щодо застосування НАТО збройної сили – М.Н.) та утримання від гострих заяв напередодні конфлікту, що, великою мірою, пояснювалося небажанням погіршувати відносини з РФ, вплинуло на загальний імідж Італії в НАТО як «надійного партнера». Безумовно, вплив мала також внутрішньополітична ситуація в парламенті, коли ряд політичних сил погрожував навіть вийти із правлячої коаліції, не підтримуючи рішень Альянсу. Як наслідок, новопризначений міністр закордонних справ Італії М. Д'Алема був змушений вдатися до зовнішньополітичних кроків, спрямованих на задоволення партнерів у «союзницькій вірності» Італії.

Підбиваючи короткий підсумок, відзначимо, що в ході Косовської кризи італійська дипломатія, завдяки стратегії «маятника», досягла поставлених зовнішньополітичних цілей, закріпивши за собою одночасно роль відданого союзника по НАТО, одного з найбільш лояльних партнерів РФ у Північноатлантичному

Альянсі, а також отримати контроль над великою ділянкою стратегічного важливого регіону, що значною мірою підвищило значущість країни на глобальному рівні.

З приходом до влади в Італії другого уряду С.Берлусконі в 2001 році починається нова ера у двосторонніх відносинах між Римом та Москвою, головними рисами якої стала «персоніфікація» зовнішньої політики двох країн у контексті особистих стосунків між В.Путіним та С.Берлусконі, а також виходом на передній план енергетичного чинника, як головного інструменту міждержавного співробітництва.

«Особиста дружба» між В. Путіним та С. Берлусконі остаточно закріпила себе в ході грузинсько-російського збройного конфлікту на теренах Південної Осетії та Абхазії у серпні 2008 року. Італійський Прем'єр був чи не єдиним керівником країни-члена НАТО, який майже одразу обійняв нейтрально-проросійську позицію, яка полягала в наступному:

- відсутність будь-якої критики по відношенню до військових дій збройних сил РФ на території автономних регіонів Грузії, які перебували під наглядом міжнародних миротворчих контингентів;
- прийнятність російської концепції щодо «неприпустимості повторення «Косовського варіанту» на модель вирішення «заморожених конфліктів»;
- самовисунення Італії як миротворця та посередника у врегулюванні російсько-грузинського конфлікту.

До початку згаданих подій, офіційний Рим «мовчки» підтримував загальнополітичну лінію США та більшості союзників по НАТО, яка полягала у наданні підтримки прагненням Грузії стати членом Північноатлантичного Альянсу, що, поряд із наведенням «конституційного порядку» в країні та встановленням «історичної» територіальної цілісності, були головними пріоритетами М.Саакашвілі після його приходу до влади в країні у 2004 році.

За місяць після російсько-грузинської «п'ятиденної війни», напередодні чергового щорічного засідання Генеральної Асамблеї ООН, до Риму з офіційним візитом прибув віце-президент США Р.Чейні. Було очевидним, що головною метою візиту американського високопосадовця було отримання чіткого сигналу від одного з головних партнерів по НАТО щодо засудження односторонніх «спроб РФ змінити міжнародні кордони, які визнані за Грузією, шляхом збройної війни». Окрім того, підтекстом звернень Р.Чейні до С.Берлусконі в ході двосторонньої зустрічі було наголошення на стратегічному партнерстві між Римом та Вашингтоном, необхідність подальшої підтримки розширення НАТО на Схід за рахунок України та Грузії, а також закликав приєднатися до світової громадськості із засудженням дій Росії. У відповідь на очікування американської сторони, італійський Прем'єр-міністр не дав жодного натяку на критику дій РФ [8] та «відбився» загальними фразами щодо необхідності мирного вирішення проблемних питань міжнародних відносин, відзначаючи при цьому власний внесок у врегулюванні ситуації. Майже одразу після початку військових дій у Південній Осетії та Абхазії С. Берлусконі та Президент Франції Н. Саркозі по чергово почали відбувати до Москви на

переговори з вищим керівництвом РФ, наслідком чого стало висунення та остаточне прийняття всіма сторонами протягом місяця «Плану Медведева-Саркозі». Головними пунктами документа були припинення військових дій, стабілізація ситуації в регіонах Південної Осетії та Абхазії, відведення грузинських військ до місць попередньої дислокації, а російських контингентів – на попередні, до початку військових дій, позиції. По суті, йшлося про «збереження ситуації, яка існувала до початку серпня 2008 року» (М.Н.). С.Берлусконі висунув ініціативу щодо проведення екстреного засідання Ради НАТО-Росія [9], яка, на превелике розчарування офіційного Риму, не знайшла підтримки, перш за все у Сполучених Штатах. Не дивлячись на те, що це означало відведення С.Берлусконі ролі «другої скрипки», а більшість «лаврів» отримав Європейський Союз в обличчя Н.Саркозі, роль керівника італійського уряду була високо оцінена, насамперед, комунітарними інституціями Євросоюзу та РФ, в той час як США та Грузія окреслили кульмінацію збройного протистояння як «виключну заслугу грузинського народу».

Повертаючись до зустрічей Р.Чейні у Римі відзначимо, що до «вічного міста» він прибув одразу після офіційних візитів до Грузії та України на початку вересня 2008 року, де, від імені всіх членів Альянсу, він заявив про беззастережну підтримку НАТО згаданих країн на шляху до повноцінного членства в організації. В цей же час, міністр закордонних справ Італії Ф.Фраттіні перебував з візитом у Москві, де запевняв офіційний Кремль у відданості стратегічному партнерству [10]. Згадуючи динаміку тогочасних подій, один з колишніх дипломатів пострадянської країни, в анонімному інтерв'ю «Financial Times», назвав Італію «троянським конем Росії в Європі» [11]. Деякі італійські ЗМІ порівнювали ситуацію з подіями в Косово та наголошували на неприпустимості її повторення на Кавказі [12], тобто спиралися на офіційні коментарі свого уряду, які значно співпадали з позицією офіційної Москви.

Контекстуально аналізуючи дану проблематику, розглянемо енергетичний та «особистісний» фактори у відносинах Італія – РФ.

Після приходу до влади в Італії другого Уряду С.Берлусконі у 2001 році, що майже співпало з першим президентством В.Путіна в Росії, активізувалося італо-російське торгово-економічне співробітництво, насамперед в енергетичній галузі. Дана тенденція була забарвлена підвищенням динаміки особистих зустрічей російського президента та італійського прем'єра, як офіційних, так і у форматі «без краватки», їх спільної участі у міжнародних заходах. Таким чином, ні у кого не виникало сумнівів щодо постаті «нового фавориту» Росії серед європейських країн-членів НАТО та в ЄС. В італійських ЗМІ нерідко згадувалась далеко небезгрішна, з огляду на періодичні розслідування щодо корумпованості та посадових зловживань, постать С.Берлусконі, який по цей день асоціюється скоріш з бізнесменом, аніж з державним посадовцем. Саме це пояснює той факт, що, поряд з Німеччиною, де В.Путіна пов'язували

дружні відносини з колишнім федеральним канцлером Г.Шрьодером (а нині – куратором російсько-німецького газотранспортного проекту «Північний потік» – М.Н.), Італія перетворилася на головного партнера Росії у проекті «Південний потік», який пролягатиме по дну Чорного моря та забезпечить поставку російського природного газу до країн Центральної та Західної Європи в обхід Україні. Протягом 2003-2007 рр. національні енергетичні компанії підписали Угоду про стратегічне партнерство та оформили передачу частини акцій російського концерну «Газпром» італійській «ENI (**Ente Nazionale Idrocarburi – Національне Нафтопромислове Об'єднання – М.Н.**)», у такий спосіб закріпивши монополію останньої не лише на національному, але й на загальноєвропейському газовому ринку. Вибору російської стороною саме «ENI» в якості головного партнера у проекті «Південний потік» сприяло погіршення і без того непростих відносин Росії із США та Великобританією на фоні Іракської кризи. Той факт, що Італія до останнього утримувалася від участі у силовому варіанті в Іраку, на якому наполягали офіційні Лондон та Вашингтон, призвело, в тому числі, до того, що російське керівництво надало перевагу «ENI», а не британській «British Petroleum», яка претендувала на статус стратегічного партнера у проекті.

Згадуючи офіційний візит Р.Чейні до Італії у вересні 2008р. у контексті російсько-грузинського конфлікту, відзначимо, що в цей же час у Римі проходив енергетичний форум «Ambrosetti», ініційований головним конкурентом «ENI» на італійському ринку – компанією «Edison». В ході заходу президент «Edison» У.Куадронно висунув альтернативу «Південному потоку» ініціативу під назвою «ITGIS», суть якої полягала у прокладенні газопроводу з Азербайджану (родовище Шах Деніз – М.Н.) через Каспійський регіон, Туреччину, Грецію, по дну Адріатичного моря в Італію. При цьому У.Куадронно не приховував, що очолювана ним компанія розраховує на підтримку, в першу чергу, США та Великобританії [13]. У відповідь, присутній на форумі міністр закордонних справ Італії Ф.Фраттіні, посилаючись на національні інтереси, повідомив про поступове формування «енергетичної вісі» Італія – Лівія – Росія – Алжир.

Зовнішній політиці Уряду С.Берлусконі традиційно притаманний прагматизм та абсолютна домінанта економічних інтересів. Не виняток й участь Італії у врегулюванні «заморожених конфліктів». Визначальним тут є намагання утримувати баланс у трикутнику США – ЄС – Росія, запевнюючи кожного з партнерів у відданості стратегічних двостороннім інтересам. Позиція запобігання ризикам пояснює, зокрема, певну «пасивність» Італії у висуненні ініціатив стосовно Придністровського врегулювання. Безумовно, Італія, разом з Німеччиною та Францією, бере участь у форматі «5+2» (ОБСЄ, ЄС, Україна, Росія, США, Молдова, Придністров'я) від лідерів ЄС. В той же час, офіційний Рим займав дуже помірну позицію в плані висунення односторонніх ініціатив, слідуючи чітко у фарватері спільної позиції ЄС. Італійська сторона добре розуміє, що Придністровське врегулювання не може бути найважливішим питанням у порядку

денному діалогу Росія – ЄС [14], ані «каменем спотикання» між Москвою та Вашингтоном до тих пір, поки «американцям буде потрібна підтримка Кремля при вирішенні інших міжнародних проблем, зокрема в Іранському питанні» [15].

Аналогічну позицію посідала італійська сторона у процесі врегулювання конфлікту в Нагорному Карабасі. З часу встановлення з Азербайджаном дипломатичних відносин у 1992 р. італійська сторона не використовувала однозначні трактовки щодо ситуації, наголошувала на важливості винайдення дипломатичних інструментів вирішення й незастосування збройної сили сторонами, регулярному діалозі між Єреваном та Баку із залученням міжнародної спільноти. На сьогодні, Азербайджан є одним з головних партнерів Італії в Каспійському регіоні, завдяки, у першу чергу, промислово-енергетичному потенціалу, якого офіційний Рим всіляко підтримує на шляху до НАТО та ЄС.

Доцільно виокремити наступні тенденції, які дозволяють простежити комплексність італійської позиції з порушених у статті питань.

При врегулюванні «заморожених конфліктів» на євразійському просторі Італія традиційно «грала» на балансі інтересів Росії та США, перш за все,

керуючись власними економічними інтересами. Варто відзначити, що італійський політичний істеблішмент чудово усвідомлює різницю у політичних системах РФ та США. Насамперед, йдеться про елемент «передбачуваності» політичних змін в країнах. Офіційний Рим розраховує на тривалість режиму В.Путіна в Росії, що означатиме стабільність економічного процвітання самої Італії та її доміанти на європейському рівні енергоносіїв, як головного партнера РФ. З іншого боку, Італія готова пристосовуватися до змін в США внаслідок приходу до влади демократів чи республіканців, використовуючи ресурс проіталійського лоббі в адміністративних та бізнесових структурах США.

Італійська сторона, не дивлячись на розстановку сил в національному парламенті, продовжуватиме демонструвати свою відданість цінностям НАТО, запобігаючи використанню жорсткої риторики по відношенню до актуальних міжнародної безпеки, участь у вирішенні яких бере РФ. При цьому, будуть і надалі проводитися спроби виступати в ролі «посередника» або «арбітра» при вирішенні тієї чи іншої проблемної ситуації, намагаючись підвищити власну зовнішньополітичну вагу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Intervento del Ministro degli Affari Esteri, Onorevole Lamberto Dini alla Commissione Affari Esteri del Senato sulle priorità della politica estera italiana. Roma, 8 giugno 2000//www.esteri.it.
2. Ibid.
3. Rischio da Sud. Geopolitica delle crisi nel bacino mediterraneo. – Milano, 1996.
4. Международная жизнь. – 2000. – №5. – С. 3–11.
5. Ibid.
6. D.Zolo. Che dice umanità. 2000, p. 24.
7. Conferenza stampa On. Min. Dini/Lord Robertson (Segretario Generale NATO). Roma, 8 Maggio 2000 – MAE//www.esteri.it.
8. Guy Dinmore. Italy upsets US over Georgia. Financial Times. 9 September 2008, p.1.
9. Ibid.
10. Thomas Friedman. From the gut. // New York Times. 9 September 2008, p.1.
11. Guy Dinmore. Italy upsets US over Georgia. // Financial Times. 9 September 2008, p.1.
12. L'Occidentale. E se l'Ossezia fosse come il Kosovo e la Russia non fosse il gigante cattivo. 12 agosto 2008, p.1.
13. Thomas Friedman. From the gut. // New York Times. 9 September 2008, p.1.
14. Gianmarco Volpe. Transnistria, la soluzione è più vicina, p.14.
15. Ibid.

Рецензенти: **Шевчук О. В.**, д.політ.н, професор;
Тригуб О. П., д.і.н., професор.

© Нелін М. В., 2012

Стаття надійшла до редколегії 5.09.2012 р.

НЕЛІН Максим Володимирович – здобувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Коло наукових інтересів: регіональні дослідження європейських країн